

Skadeståndsrättsliga frågor

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet sju motionsyrkanden från allmänna motionstiden år 2003 i olika skadeståndsrättsliga frågor. Motionsyrkandena gäller införande av en rätt till ersättning för sorg och saknad, det allmännas skadeståndsansvar, skadeståndsansvar för atomskador och oljeskador till sjöss samt multinationella företags skadeståndsansvar.

Utskottet föreslår att riksdagen avslår samtliga motionsyrkanden, i huvudsak med hänvisning till tidigare ställningstaganden från riksdagens sida samt pågående arbete på såväl nationell som internationell nivå.

I betänkandet finns tre reservationer och ett särskilt yttrande.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	3
Utskottets överväganden.....	4
Ersättning för sorg och saknad.....	4
Det allmännas skadeståndsansvar.....	7
Skadeståndsansvar för atomskador.....	8
Oljeskador till sjöss.....	10
Skadeståndsansvar för multinationella företag.....	11
Reservationer.....	14
1. Ersättning för sorg och saknad, punkt 1 (fp).....	14
2. Det allmännas skadeståndsansvar, punkt 2 (fp).....	14
3. Skadeståndsansvar för multinationella företag, punkt 5 (v).....	15
Särskilt yttrande.....	16
Skadeståndsansvar för atomskador, punkt 3 (v)	16
<i>Bilaga</i>	
Förteckning över behandlade förslag.....	17
Motioner från allmänna motionstiden hösten 2003.....	17

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. **Ersättning för sorg och saknad**

Riksdagen avslår motion 2003/04:L318 yrkande 4.

Reservation 1 (fp)

2. **Det allmännas skadeståndsansvar**

Riksdagen avslår motion 2003/04:L318 yrkande 8.

Reservation 2 (fp)

3. **Skadeståndsansvar för atomskador**

Riksdagen avslår motion 2003/04:N415 yrkande 4.

4. **Oljeskador till sjöss**

Riksdagen avslår motion 2003/04:MJ434 yrkande 5.

5. **Skadeståndsansvar för multinationella företag**

Riksdagen avslår motion 2003/04:L268 yrkandena 1–3.

Reservation 3 (v)

Stockholm den 13 april 2004

På lagutskottets vägnar

Inger René

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Inger René (m), Marianne Carlström (s), Raimo Pärssinen (s), Jan Ertsborn (fp), Christina Nenes (s), Hillevi Larsson (s), Yvonne Andersson (kd), Tasso Stafilidis (v), Maria Hassan (s), Bertil Kjellberg (m), Rezene Tesfazion (s), Anneli Särnblad Stoops (s), Henrik von Sydow (m), Niclas Lindberg (s), Johan Löfstrand (s), Mia Franzén (fp) och Annika Qarlsson (c).

Utskottets överväganden

Ersättning för sorg och saknad

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå ett motionsyrkande om införande av en rätt till ersättning för sorg och saknad vid en nära anhörigs död. Utskottet hänvisar till riksdagens tidigare ställningstaganden. Jämför reservation 1 (fp).

Bakgrund

Sedan den 1 januari 2002 gäller enligt 5 kap. 2 § första stycket 3 skadeståndslagen (1972:207) att en nära anhörig till den som dödats genom en skadeståndsgrundande handling har rätt till ersättning för personskada som åsamkats den anhörige till följd av dödsfallet (prop. 2000/01:68, bet. LU19, rskr. 216). Bestämmelsen infördes bl.a. mot bakgrund av den domstolspraxis som utvecklats enligt vilken ersättning i vissa fall tillerkänts efterlevande för främst psykiska besvär när en nära anhörig dödats vid en skadeståndsgrundande händelse.

Rätt till ersättning tillkommer den som har stått den avlidne särskilt nära, dvs. främst make, registrerad partner, sambo, barn och föräldrar. En anhörigs rätt till skadestånd är oberoende av grunden för skadeståndsskyldigheten. Således föreligger en lagreglerad rätt till skadestånd oavsett om dödan har skett uppsåtligt, av grov oaktsamhet, av oaktsamhet som inte är att betrakta som grov eller när den skadeståndsskyldige har ett strikt skadeståndsansvar.

Skadeståndet bestäms enligt 5 kap. 1 § skadeståndslagen. Därmed omfattas ersättning för kostnader, inkomstförlust och ideella förluster till följd av skadan. De ideella förlusterna ersätts som fysiskt och psykiskt lidande av övergående natur (sveda och värk) eller av bestående art (lyte eller annat stadigvarande men). I förekommande fall kan även ersättning för särskilda olägenheter betalas.

Beträffande bevisfrågorna anförde regeringen i propositionen bl.a. följande. Personskadan består i detta fall regelmässigt av en psykisk chock eller andra psykiska besvär. För att sådana besvär skall vara ersättningsgilla som personskada krävs att de är medicinskt påvisbara. När någon dödas genom en skadeståndsgrundande handling kommer dödsfallet som regel plötsligt och oväntat, inte sällan på ett våldsamt sätt. Det ligger i sakens natur att de efterlevande då drabbas av psykiskt lidande utöver den allmänna sorgen och saknaden efter den närstående. Man kan därför normalt utgå från att den närstående har åsamkats psykiska besvär. I sådana fall där det inte är aktuellt att ersätta andra skadeföljder än sveda och värk och smärre belopp avseende kostnader eller inkomstförlust bör man utan närmare utredning kunna utgå

från att dessa besvär är att hänföra till personskada. Då bör det sålunda inte vara nödvändigt att den närstående styrker de psykiska besvären genom läkarintyg eller liknande utredning (jfr rättsfallet NJA 2000 s. 521). Självklart behövs över huvud taget ingen bevisning om besvären vitsordas av motparten i en process. Men även om kravet bestrids bör det normalt räcka – på samma sätt som om bestämmelsen skall tillämpas vid anspråk på brottskadeersättning – att de besvär som den närstående själv beskriver är av sådan art att de får anses medicinskt påvisbara och sålunda är att anse som en personskada. Enbart ett påstående om en personskada är dock inte tillräckligt.

Regeringen anförde vidare att bevislättningen är av betydelse när den anhörige yrkar ersättning för psykiska besvär under sådan tid eller av sådan omfattning i övrigt som normalt sett uppkommer i dessa typer av fall, dvs. vid ersättning i enlighet med gällande praxis. Yrkas ersättning med högre belopp på den grunden att de psykiska besvären varit särskilt långvariga eller ovanligt omfattande i övrigt, kan särskild bevisning behövas. I undantagsfall kan de psykiska besvären leda till personlighetsförändringar eller på annat sätt bli bestående. Då kan ersättning ges för bestående men efter den invaliditetsgrad som kan åsättas dessa besvär. Det kan någon gång även förekomma att den skadelidande även har rätt till skadestånd för särskilda olägenheter som besvären medför. I dessa båda fall bör dock särskild utredning om skadan krävas.

Någon särskild ersättningspost för sorg och saknad finns inte i skadeståndslagen.

Motionen

I motion L318 begär Mia Franzén m.fl. (fp) ett tillkännagivande om att det i skadeståndslagen bör införas en särskild rätt till ersättning för sorg och saknad efter en nära anhörigs död (yrkande 4). Motionärerna anför att det i rätts-tillämpningen ställs krav på att de psykiska besvären skall bevisas, vilket ofta kan vara svårt och omständligt och dessutom av den anhörige kan upplevas som kränkande. Skadestånd vid en nära anhörigs död bör därför kunna betalas ut med ett standardiserat belopp. Genom en schabloniserad rätt till ersättning för sorg och saknad skulle den som inte vill underkasta sig en undersökning av de egna psykiska besvären ändå få ersättning för de starka känslor och de mer eller mindre definierbara psykiska påfrestningar som typiskt sett uppkommer vid en nära anhörigs död. Enligt motionärerna skulle en särskild rätt till ersättning för sorg och saknad innebära en skarp markering från samhällets sida och att svensk rätt ytterligare harmoniseras med stora delar av övriga europeiska länders skadeståndsrätt.

Utskottets ställningstagande

I den ovan nämnda propositionen 2000/01:68 om ersättning för ideell skada gjorde regeringen bedömningen att någon särskild ersättningspost för sorg och saknad då en nära anhörig avlidit genom en skadeståndsgrundande handling

inte borde införas. I lagstiftningsärendet väcktes motionsyrkanden om att en sådan särskild rätt borde införas. Dessa motionsyrkanden avstyrktes, och riksdagen följde utskottet (bet. 2000/01:LU19, rskr. 216).

Utskottet ansåg att det fanns flera omständigheter som talade emot en särskild rätt till ersättning för sorg och saknad. En sådan rätt skulle vara en principiell nyhet i svensk skadeståndsrätt, och en seriös bedömning av frågan borde därmed åtföljas av överväganden om en motsvarande eller liknande rätt bör finnas i andra sammanhang, t.ex. en rätt till ersättning för de känslor av ledsnad och bedrövelse som normalt följer med att ett barn skadas eller förlusten av ägodelar i samband med en brand. Utskottet ifrågasatte också om skadeståndsrätten över huvud taget är ett ändamålsenligt instrument för att ge ersättning för känslor som sorg och saknad. När det gäller bevisproblemen erinrade utskottet om att Högsta domstolen genom en dom hösten 2000 (NJA 2000 s. 521) kan sägas ha infört en bevislättning för psykiska besvär som tillfogats på grund av att en nära anhörig dödats genom en uppsåtlig eller därmed jämförlig handling. Utskottet anförde att det vid en lagstadgad rätt till ersättning är naturligt att i detta avseende utgå från en sådan bevislättning oavsett om skadan framkallats uppsåtligt eller inte, vilket innebär att det normalt inte bör krävas läkarintyg eller liknande utredning för att styrka att de psykiska besvären är att hänföra till personskada. När det inte är aktuellt att ersätta andra skadeföljder än sveda och värk borde man utan närmare utredning kunna utgå från att dessa besvär innebär en personskada. Enligt utskottet hade därmed det viktigaste skälet för en rätt till ersättning för sorg och saknad förlorat sin tyngd.

Vidare pekade utskottet på att det i praktiken inte är någon större skillnad mellan en rätt till ersättning för psykiska besvär som normalt inte behöver styrkas med läkarintyg eller liknande utredning och en rätt till ersättning för sorg och saknad. Utskottet menade att de praktiska konsekvenserna av att ersättningen avser psykiska besvär, och inte sorg och saknad, framför allt torde visa sig däri att en rätt i enskilda fall till ersättning utöver ett schablonbelopp fordrar en särskild utredning som påvisar ovanligt omfattande psykiska besvär.

Utskottet har vid flera tillfällen härefter, senast våren 2003 i det av riksdagen godkända betänkandet 2002/03:LU12, avstyrkt motionsyrkanden om att särskild ersättning för sorg och saknad skall införas. I dessa sammanhang har utskottet hänvisat till de ställningstaganden som gjordes i ovan nämnda lagstiftningsärende.

Enligt utskottets mening har inte framkommit några skäl för att riksdagen nu skall frånga sina tidigare ställningstaganden i frågan om det bör införas en särskild rätt till ersättning för sorg och saknad i skadeståndslagen. Riksdagen bör därför avslå motion L318 yrkande 4.

Det allmännas skadeståndsansvar

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå ett motionsyrkande om det allmännas skadeståndsansvar. Utskottet anser att det inte är påkallat med någon åtgärd från riksdagens sida. Jämför reservation 2 (fp).

Bakgrund

Särskilda bestämmelser om skadeståndsansvar för arbetsgivare, s.k. principalansvar, och det allmänna finns i 3 kap. skadeståndslagen (1972:207). En arbetsgivare är ansvarig för personskada eller sakskada som arbetstagaren har vållat genom fel eller försummelse i tjänsten (1 §). Arbetsgivaren svarar också för ren förmögenhetsskada, om arbetstagaren i tjänsten har vållat skadan genom brott. Med ren förmögenhetsskada avses sådan ekonomisk skada som uppkommer utan samband med att någon lider personskada eller sakskada. Enligt samma paragraf svarar arbetsgivaren också för kränkningersättning om arbetstagaren genom fel eller försummelse i tjänsten har kränkt någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära.

Arbetsgivares principalansvar omfattar även offentliga arbetsgivare. Om en skada inträffat vid myndighetsutövning sträcker sig dock statens och kommunernas ansvar längre än andra arbetsgivares. När fel eller försummelse har begåtts vid myndighetsutövning svarar det allmänna inte bara för personskada och sakskada utan också för ren förmögenhetsskada (2 §). Staten eller en kommun skall också ersätta ren förmögenhetsskada som har orsakats av att en myndighet genom fel eller försummelse lämnat felaktiga upplysningar eller råd, om det med hänsyn till omständigheterna finns särskilda skäl (3 §). Vid bedömningen av om det i det enskilda fallet finns sådana skäl skall särskilt beaktas upplysningarnas eller rådets art, deras samband med myndighetens verksamhetsområde och omständigheterna när upplysningarna eller råden lämnades. Bestämmelsen förutsätter inte att informationen har lämnats vid myndighetsutövning.

Enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen krävs alltså vållande – fel eller försummelse – för att det allmänna skall bli skadeståndsskyldigt. I vissa fall svarar emellertid staten oberoende av vållande. Lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder föreskriver ett strikt ansvar bl.a. när någon häktats eller varit anhållen i minst 24 timmar men frihetsberövandet visar sig obefogat. Detsamma gäller när någon oriktigt dömts till fängelse eller annan frihetsberövande påföljd. Ersättning ges enligt denna lag inte bara för ekonomisk skada utan också för lidande.

Motionen

Mia Franzén m.fl. (fp) anför i motion L318 att den enskildes möjlighet att hävda sina rättigheter och sin integritet gentemot myndigheter måste öka. Som exempel anges en mobbningsituation i skolan där kommunen enligt lag har en skyldighet att agera. Enligt motionärerna måste rätten till skadestånd vid myndigheters misstag, övergrepp eller oförmåga att uppfylla sina skyldigheter förbättras. I motionen begärs ett tillkännagivande i enlighet härmed (yrkande 8).

Utskottets ställningstagande

Motionsyrkanden om skärpningar av det allmännas skadeståndsansvar har tidigare avstyrkts av utskottet, senast våren 2002 i det av riksdagen godkända betänkandet 2001/02:LU10. Utskottet har inte heller nu någon annan uppfattning än motionärerna om betydelsen av det allmännas skadeståndsansvar och vikten av effektiva och ändamålsenliga regler på det här området. När det gäller kommuners ansvar för skadeståndsgrundande handlingar inom skolans område kan utskottet konstatera att regeringen i september 2003 tillkallade en särskild utredare med uppdrag att bl.a. lämna förslag till åtgärder för att motverka kränkande behandling i skolan. Detta uppdrag skall redovisas i ett delbetänkande senast den 30 april 2004 (dir. 2003:114).

Enligt utskottets mening har det i motionen inte anförts något som nu påkallar någon åtgärd från riksdagens sida såvitt gäller bestämmelserna om skadeståndsansvar för det allmänna. Riksdagen bör därför avslå motion L318 yrkande 8.

Skadeståndsansvar för atomskador

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå ett motionsyrkande om skadeståndsansvar för atomskador. Utskottet hänvisar till pågående arbete inom Regeringskansliet. Jämför särskilt yttrande (v).

Bakgrund

Regler om ansvar för skador som uppkommer i samband med verksamhet inom atomanläggningar finns i atomanvarsighetslagen (1968:45). Denna lag bygger på två internationella konventioner. Den ena konventionen är 1960 års Pariskonvention om skadeståndsansvar på atomenergins område, som föreskriver att innehavaren av en atomanläggning är ansvarig för atomskador oberoende av vållande, dvs. innehavarens ansvar är strikt. Den andra konventionen är en i Bryssel år 1963 avslutad tilläggskonvention till Pariskonventionen, som innehåller regler om kompletterande ersättning av statsmedel vid atomskador. Både Pariskonventionen och Brysselkonventionen har tillkommit

inom ramen för verksamheten inom Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) och syftar till en enhetlig regional reglering av atomansvarsfrågan i Västeuropa. Sverige har tillträtt båda konventionerna.

Enligt atomansvarighetslagen är en innehavare av en atomanläggning ersättningsansvarig upp till ett bestämt belopp för varje olycka (17 §). Ansvarsbeloppet skall som huvudregel vara täckt av en försäkring (22 §). Om det belopp för vilket anläggningsinnehavaren är ansvarig inte räcker till för att täcka de uppkomna skadorna betalas kompletterande ersättning av statsmedel (28 §).

Motionen

I motion N415 av Ingegerd Saarinen (mp) begärs ett tillkännagivande om att kärnkraftverkens skadeståndsansvar skall vara obegränsat och att kravet på betalningskapacitet kraftigt skall höjas (yrkande 4).

Utskottets ställningstagande

Utskottet erinrar om att regeringen i proposition 2000/01:43 om ändringar i atomansvarighetslagen anförde att atomansvarighetspolitikens främsta mål är att tillgodose de skadelidandes berättigade krav på ersättning för atomskador och att ersättningsansvaret för dessa skador i första hand bör bäras av kärnkraftsindustrin. Innehavare av atomanläggningar borde därför, enligt regeringens mening, åläggas ett obegränsat ansvar. I propositionen anfördes dock att det inte var förenligt med Pariskonventionen, i dess dåvarande lydelse, att införa ett obegränsat ansvar. Regeringen hänvisade till en pågående revidering av Pariskonventionen och att Sverige inom ramen för det arbetet skulle verka för ett obegränsat ansvar. I syfte att förbereda övergången till ett obegränsat ansvar avsåg regeringen att ge en särskild utredare i uppdrag att lämna förslag till hur ett sådant ansvar bör genomföras i atomansvarighetslagen. Regeringen framhöll vidare att det är nödvändigt att ansvaret är garanterat av betryggande ekonomiska säkerheter och att det är otillfredsställande att låta försäkringskapaciteten vara avgörande för ansvarsnivån. Enligt regeringens mening bör därför inriktningen vara att finna en lösning där andra ekonomiska säkerheter utnyttjas som komplement till ansvarsförsäkring, vilket bör skapa förutsättningar för högre ersättningsnivåer. Regeringen avsåg att även ge den särskilde utredaren i uppdrag att kartlägga såväl vilka försäkringslösningar som vilka säkerheter eller garantier som finns att tillgå.

Vid behandlingen av propositionen avstyrkte utskottet motionsyrkanden motsvarande det nu aktuella (bet. 2002/01:LU7). Riksdagen följde utskottet. Utskottet anförde bl.a. att utformningen av anläggningsinnehavarnas ersättningsansvar måste vara förenlig med Sveriges åtaganden enligt Pariskonventionen. När det gäller den framtida utformningen av ersättningssystemet vid atomskada hänvisade utskottet till att det av propositionen framgick att regeringen, i syfte att förbereda övergången till ett obegränsat ansvar, avsåg att ge

en särskild utredare i uppdrag att föreslå hur ett sådant ansvar bör genomföras i atomansvarighetslagen. Utskottet ansåg att några uttalanden från riksdagens sida som skulle föregripa utredningsarbetet inte borde komma i fråga.

Enligt uppgift har en revidering av Pariskonventionen, som ger möjlighet att införa ett obegränsat ansvar, helt nyligen avslutats. Såvitt utskottet erfarit är regeringens avsikt nu att, i enlighet med vad som aviserades i den ovan nämnda propositionen, tillkalla en särskild utredare. Frågan bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Utskottet kan således konstatera att det pågår arbete i linje med motionsönskemålet. Enligt utskottets mening finns det mot den bakgrunden inte nu anledning till några uttalanden från riksdagens sida med anledning av motion N415 yrkande 4, och motionsyrkandet bör därför avslås.

Oljeskador till sjöss

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå ett motionsyrkande om skadeståndsansvar vid oljeskador till sjöss. Utskottet hänvisar främst till pågående internationellt arbete.

Bakgrund

Ansvar för oljeskada regleras i 10 kap. sjölagen (1994:1009). Bestämmelserna bygger på två internationella konventioner som har tillträtts av Sverige – 1992 års ändringsprotokoll till 1969 års internationella konvention om ansvarighet för skada orsakad av förorening genom olja (ansvarighetskonventionen) och 1992 års ändringsprotokoll till 1971 års internationella konvention om upprättandet av en internationell fond för ersättning av skada orsakad av förorening genom olja (fondkonventionen). Dessa två konventioner skapar ett internationellt ansvars- och ersättningssystem för oljeskador.

Skadeståndsansvaret för oljeskador ligger enligt ansvarighetskonventionen hos fartygsägaren och är strikt, dvs. ägaren är ansvarig även om denne varken förfarit uppsåtligt eller varit vårdslös (jfr 10 kap. 3 § sjölagen). Fartygsägaren har dock vissa möjligheter att begränsa sin ansvarighet till ett visst belopp. Ersättningsanspråk får i viss utsträckning riktas mot annan än fartygsägaren (10 kap. 4 § andra stycket sjölagen). Det gäller dock bara om en i nämnda bestämmelse angiven person, t.ex. en redare som inte är ägare eller en lastägare, har orsakat skadan uppsåtligt eller genom viss särskilt kvalificerad vårdslöshet.

Fondkonventionen utgör ett komplement till ansvarighetskonventionen. Genom fondkonventionen har en internationell fond upprättats, den internationella oljeskadefonden, som ger de skadelidande ytterligare ersättning för oljeskador, om den ersättning som erhålls enligt ansvarighetskonventionen är

otillräcklig. Även fondens ansvarighet för skador är dock begränsad. Den internationella oljeskadefonden finansieras genom avgifter som läggs på sjötransporterad olja av vissa slag (s.k. avgiftspliktig olja).

Motionen

I motion MJ434 anför Åsa Domeij m.fl. (mp) att det vid oljetransporter till sjöss alltid bör framgå vem som äger oljan och vem som äger fartyget. Därutöver bör alla aktörer i transportkedjan – inklusive bl.a. den som ägde oljan när den lastades på fartyget, lastägaren, flaggstaten, fartygets slutliga ägare och klassningssällskapen – dela det ekonomiska skadeståndsansvaret i händelse av en olycka. I motionen begärs ett tillkännagivande om att regeringen skall verka för en sådan ordning (yrkande 5).

Utskottets ställningstagande

Mot bakgrund av det internationella regelsystem som finns på sjöfartens område är det ofrånkomligt att tyngdpunkten i de svenska aktiviteterna fokuseras på och är beroende av det internationella arbetet.

Såvitt utskottet erfarit pågår för närvarande arbete inom Regeringskansliet med en departementspromemoria om förstärkt ersättningsrättsligt skydd vid oljeskador till sjöss. I promemorian behandlas frågan om tillträde till ett internationellt protokoll om inrättande av en internationell fond som skall komplettera den nuvarande internationella oljeskadefonden. Promemorian kommer att bli föremål för remissbehandling under våren 2004.

I en arbetsgrupp, som inrättades under år 2000, inom den internationella oljeskadefonden pågår ett arbete med en översyn av hela det internationella regelsystemet för ansvar och ersättning för oljeskador. I arbetsgruppen behandlas enligt uppgift bl.a. de frågor som tas upp i motionen.

Utskottet anser att resultatet av pågående arbete bör avvaktas och ser inte anledning att föreslå något initiativ från riksdagens sida. Riksdagen bör därför avslå motion MJ434 yrkande 5.

Skadeståndsansvar för multinationella företag

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden om skadeståndsansvar för multinationella företag. Utskottet hänvisar till pågående arbete på såväl nationell som internationell nivå. Jämför reservation 3 (v).

Motionen

Birgitta Ohlsson (fp) anför i motion L268 att Sverige aktivt skall stödja de länder som behöver hjälp med att bygga upp fungerande marknader. För att en marknadsekonomi skall fungera smidigt i en värld där länder befinner sig på olika nivåer i fråga om välbefinnande, demokrati och utveckling krävs enligt mo-

tionären tydliga regler så att inte den svagare parten blir utnyttjad. Detta som ett led i att främja bl.a. miljöhänsyn, respekt för mänskliga rättigheter och social rättvisa. Motionären menar att bestämmelser om skadeståndsansvar har stor betydelse i det här sammanhanget. I motionen begärs ett tillkännagivande om att multinationella företag som orsakar stora skador i ett annat land än det land där moderbolaget har sitt säte inte skall kunna undgå skadeståndsansvar genom att föra över tillgångar till moderbolaget och låta det utländska dotterbolaget försättas i konkurs (yrkande 1). Det bör därutöver, enligt motionärens mening, vara möjligt att rikta ett skadeståndskrav direkt mot moderbolaget av skadelidande i ett annat land (yrkande 2). Vidare begärs ett tillkännagivande om att den svenska regeringen skall stödja FN i arbetet för att skapa ett internationellt regelverk för transnationella företag (yrkande 3).

Pågående arbete

År 1976 förhandlade medlemsländerna inom OECD fram riktlinjer för multinationella företag som innehåller gemensamma rekommendationer till företagen från medlemsländernas regeringar. Riktlinjerna har därefter omförhandlats vid flera tillfällen, senast år 2000. Genom den senaste revideringen breddades riktlinjerna till att gälla företagens verksamhet i alla länder och att även omfatta företagens arbete med miljö och mot korruption. Riktlinjerna, som är frivilliga, innehåller bl.a. en övergripande policy om att företagen bör bidra till ekonomisk, social och miljömässig utveckling i syfte att uppnå en hållbar utveckling, respektera de mänskliga rättigheterna för de individer som påverkas av deras verksamhet i linje med värdregeringens internationella skyldigheter och åtaganden samt stimulera uppbyggnad av lokal kapacitet. OECD:s medlemsländer har åtagit sig att främja riktlinjerna bl.a. genom s.k. nationella kontaktpunkter.

På World Economic Forum i Davos 1999 uppmanade FN:s generalsekreterare Kofi Annan näringslivet att ta globalt ansvar. Hans initiativ ledde till bildandet av The Global Compact som innefattar principer kring mänskliga rättigheter, arbetsrättsliga frågor och miljö riktade till företag. I de principer som avser miljöfrågor anges att företag ombeds att stödja försiktighetsprincipen vad gäller miljörisiker, att ta initiativ för att främja större miljömässigt ansvarstagande och uppmuntra utveckling och spridning av miljövänlig teknik.

Den svenska regeringen har tagit ett initiativ kallat Globalt Ansvar – Swedish Partnership for Global Responsibility. Huvudansvaret ligger hos Utrikesdepartementet men initiativet sker i nära samverkan med framför allt Näringsdepartementet och Miljödepartementet. Målsättningarna med projektet Globalt Ansvar är att bidra till förverkligandet av mänskliga rättigheter och hållbar utveckling, att stärka svenska företags konkurrenskraft och att öka kunskapen om de multilaterala regelverken. I ett öppet brev till svenskt näringsliv i mars 2002 presenterades projektet av företrädare för regeringen. I brevet framhålls att regeringen är pådrivande nationellt och internationellt för mänskliga rättigheter och en bättre miljö, men att regeringen vill få till stånd

ett samarbete med näringslivet i sin strävan efter en human globalisering. Regeringen pekar på att man sedan 1979 har haft en kontinuerlig dialog med arbetsmarknadens parter om företags sociala ansvar enligt OECD:s riktlinjer för multinationella företag och att regeringen sedan dess, oavsett partifärg, har främjat dessa riktlinjer. Vidare anføres i brevet att regeringens grundläggande förväntningar på svenska företags agerande på den globala marknaden, och särskilt i utvecklingsländer, uttrycks i OECD:s riktlinjer och FN:s Global Compact. Regeringen pekar också på att Europeiska kommissionen har tagit fram en grönbok om företags sociala ansvar – ett diskussionsunderlag som syftar till att ta fram förslag om hur EU kan främja företagens sociala ansvarstagande på europeisk och internationell nivå.

Underkommissionen till FN:s kommission för mänskliga rättigheter (MRK) har till uppgift att genomföra studier och lämna rekommendationer till MRK. En arbetsgrupp inom underkommissionen har utarbetat ett förslag till normer på området för mänskliga rättigheter avsedda att vara bindande för transnationella företag. Förslaget kommer enligt uppgift att diskuteras av MRK:s medlemsstater, däribland Sverige, med början under våren 2004.

Utskottets ställningstagande

Mot bakgrund av vad som ovan redovisats kan utskottet konstatera att det pågår arbete på såväl nationell som internationell nivå som får anses ligga i linje med vad som anförs i motionen. Utskottet anser att det är av stor vikt att Sverige aktivt deltar i det internationella arbete som rör frågor om multinationella företags ansvar för sin verksamhet i olika avseenden. Enligt utskottets mening är det dock inte påkallat med någon åtgärd från riksdagens sida med anledning av motion L268. Riksdagen bör därför avslå motionen.

Reservationer

1. Ersättning för sorg och saknad, punkt 1 (fp)

av Jan Ertsborn (fp) och Mia Franzén (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen om ersättning för sorg och saknad. Därmed bifaller riksdagen motion 2003/04:L318 yrkande 4.

Ställningstagande

Vi anser att en särskild rätt till ersättning för sorg och saknad bör införas i skadeståndslagen. Det argument som väger särskilt tungt till stöd för en sådan ordning är att det i rättstillämpningen ställs krav på att de psykiska besvären skall bevisas, vilket ofta kan vara svårt och omständligt. Dessutom kan det, enligt vår mening, många gånger upplevas som kränkande för en anhörig att tvingas föra särskild bevisning i sådana frågor. Med en schabloniserad rätt till ersättning för sorg och saknad kan den som inte vill underkasta sig en undersökning av de egna psykiska besvären ändå få ersättning för de starka känslor och de mer eller mindre definierbara psykiska påfrestningar som typiskt sett uppkommer vid en nära anhörigs död. Detta skulle innebära en skarp markering från samhällets sida och att svensk rätt ytterligare harmoniseras med stora delar av övriga europeiska länders skadeståndsrätt. En ersättningsmöjlighet för sorg och saknad finns nämligen i bl.a. England, Frankrike och Italien. Skadeståndet betalas då ofta ut med standardiserade belopp. Genom den speciella ersättningsposten skulle gärningens betydelse för offrets närstående inskräpas hos gärningsmannen. Ett sådant förtydligande ligger även i linje med rättsutvecklingen där psykisk eller ideell skada tillmäts allt större betydelse. Det får ankomma på regeringen att utforma erforderliga lagförslag.

Vad som nu anförts bör riksdagen, med bifall till motion L318 yrkande 4, som sin mening ge regeringen till känna.

2. Det allmännas skadeståndsansvar, punkt 2 (fp)

av Jan Ertsborn (fp) och Mia Franzén (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen om det allmännas skadeståndsansvar. Därmed bifaller riksdagen motion 2003/04:L318 yrkande 8.

Ställningstagande

Vi anser att den enskildes möjlighet att hävda sina rättigheter och sin integritet gentemot myndigheter måste öka. Det gäller exempelvis vid en mobbningsituation i skolan där skollagen (1985:1100) stadgar att kommunen har skyldighet att agera. Rätten till skadestånd vid myndigheters misstag, övergrepp eller oförmåga att uppfylla sina skyldigheter måste förbättras utan att för den skull äventyra rättsmedvetandet hos människor. Ett skadestånd får därför inte te sig uppenbart oskäligt i förhållande till vad som inträffat. Det får ankomma på regeringen att utforma lagförslag i enlighet med det anförda.

Vad som nu anförs bör riksdagen, med bifall till motion L318 yrkande 8, som sin mening ge regeringen till känna.

3. Skadeståndsansvar för multinationella företag, punkt 5 (v)

av Tasso Stafilidis (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen om skadeståndsansvar för multinationella företag. Därmed bifaller riksdagen motion 2003/04:L268 yrkandena 1–3.

Ställningstagande

Jag delar de synpunkter som förs fram i motionen om vikten av att det finns tydliga regler till skydd för den svagare parten när parter från olika länder samarbetar och dessa länder befinner sig på olika nivå vad gäller välstånd, demokrati och utveckling. Bestämmelser om skadestånd är en del i detta. Som anges i motionen bör inte ett multinationellt företag som förorsakat stora skador i ett annat land än det där moderbolaget har sitt säte kunna komma undan ansvar genom att föra över tillgångarna till moderbolaget och låta dotterbolaget försättas i konkurs. Det bör vara möjligt för de skadelidande att rikta skadeståndskrav mot moderbolaget även om detta finns i ett annat land.

Det är också viktigt, särskilt för fattiga utvecklingsländer, att transnationella företag inte ges möjlighet att bryta mot mänskliga rättigheter, arbetsrättsliga regler eller att bedriva miljöskadlig verksamhet utan att rättsliga åtgärder kan vidtas. Som anges i motionen är det viktigt att den svenska regeringen stöder den process som pågår inom FN för att skapa ett internationellt hållbart regelverk för transnationella företag.

Vad som nu anförs bör riksdagen, med bifall till motion L268, som sin mening ge regeringen till känna.

Särskilt yttrande

Skadeståndsansvar för atomskador, punkt 3 (v)

Tasso Stafilidis (v) anför:

I likhet med motionären anser jag att skadeståndsansvaret för innehavare av atomanläggningar skall vara obegränsat. Regeringen har också i proposition 2000/01:43 om ändringar i atomansvarighetslagen gett uttryck för den målsättningen, men hänvisat till att det kräver en revidering av Pariskonventionen om skadeståndsansvar på atomenergins område. I propositionen, som lämnades till riksdagen för drygt tre år sedan, aviserade regeringen att en särskild utredare – i syfte att förbereda övergången till ett obegränsat ansvar – skulle ges i uppdrag att föreslå hur ett obegränsat ansvar bör genomföras i atomansvarighetslagen. Enligt uppgift har en revidering av Pariskonventionen nu avslutats som möjliggör införande av ett obegränsat ansvar. Det är därmed hög tid för regeringen att tillsätta en särskild utredare och därefter återkomma till riksdagen med lagförslag på området. Mot den angivna bakgrunden har jag inte funnit skäl att reservera mig. Jag avser dock att noga följa det fortsatta arbetet med frågan.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden hösten 2003

2003/04:L268 av Birgitta Ohlsson (fp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att multinationella företag som orsakar stora skador inte skall kunna komma undan skadeståndsansvar genom att låta utländska dotterbolag gå i konkurs.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att skadeståndskrav skall kunna riktas mot moderbolaget av skadelidande i ett annat land.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att den svenska regeringen skall stödja FN i arbetet för att skapa ett internationellt regelverk för transnationella företag.

2003/04:L318 av Mia Franzén m.fl. (fp):

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att en särskild rätt till ersättning för sorg och saknad borde införas i skadeståndslagen.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att rätten till skadestånd vid myndigheters misstag, övergrepp eller oförmåga att uppfylla sina skyldigheter måste förbättras.

2003/04:MJ434 av Åsa Domeij m.fl. (mp):

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att regeringen skall verka för att aktörerna i transportkedjan skall dela ett skadeståndsansvar i händelse av en olycka.

2003/04:N415 av Ingegerd Saarinen (mp):

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att kärnkraftverkens skadeståndsansvar skall vara obegränsat och att kravet på betalningskapacitet kraftigt skall höjas.